

Ще управлява ли наистина Европа ХХІ век? (Първа част)

Доц. д-р Борислав Градинаров

Ако историята си служи с приказни сюжети, сигурно би описала Европа като препатил и уморен от сраженията ветеран, който след множество битки с редуващи се победи и поражения, най-накрая е разбрал, че войните не се печелят с огън и меч. Затова и привидната колебливост, мудност и криволичене, с които старият континент гради своето настояще и бъдеще, опитвайки се да сглоби сложния пъзел от 27 части (след като Великобритания реши да напусне съюза), може да са доста подвеждащи. По думите на Марк Ленарад единствената военна суперсила в момента, САЩ, е в състояние „да подкупва, да малтретира или да налага с насилие волята си навсякъде по света, но когато се завърне у дома, нейното могъщество изчезва. Обратното, силата на ЕС е широка и дълбока: веднъж въввлечени в нейната сфера на влияние, страните се променят завинаги.”¹ За гражданите на страните-членки на ЕС, които непосредствено се сблъскват не само с предимствата, но и с недостатъците на това да живеят в едно обединено, но все пак нееднородно политическо и икономическо семейство, подобно твърдение вероятно звучи прекалено розово. Но е факт, че въпреки цялата си военна мощ и супермодерни технологии САЩ са предпочитаната цел за терористични атаки – всяка американска компания, посолство или военна база могат по всяко време да се превърнат в терористична мишена. Независимо от увеличаващите се напоследък терористични нападения в някои от страните-членки на ЕС, той все още е влиятелен международен политически, дипломатически и икономически фактор, без да провокира крайните враждебни реакции, типични за антиамериканските настроения.

Едно от възможните обяснения на този факт вероятно е в спецификата на европейското "единство". Може би това, че идеята за Обединена Европа не се прокламира от някой харизматичен и самовлюбен политик, който обича героичните пози и лозунги, а от обикновен френски дипломат, Жан Моне, би могъл да ни даде възможен отговор защо този европейски проект е толкова жизнеспособен. Най-напред, защото историята не познава много договори като Римския - с „отворена” структура, които, обаче, не са конвенции по смисъла на международното публично право. На второ място, допускат надграждане с последващи договори от същия порядък и едновременно с това не ограничават интеграционните процеси до първоначалния предмет. И на трето място, защото могат да служат като система от правила и норми за съвместно функциониране на политическите, икономическите, социалните и културните системи на 27 страни, които в много отношения са доста различни една от друга.

Без да се впускаме в досадни „биографични“ екскурзии за създаването на ЕС, следва все пак да отбележим, че нито Парижкия договор от 1951 г. за създаване на Европейското обединение за въглищата и стоманата, нито двата Римски договора от 1971 г. за създаване на Европейската икономическа общност и на Европейската общност за атомна енергия, нито пък подписаният през 1984 г. договор, който на практика заменя трите общности с Европейския съюз, преминават границите на обединение от относително самостоятелни държавни субекти. И в сегашните си правни рамки ЕС продължава да се крепи на два привидно несъчетаеми принципа - на наднационалния интеграционен процес и на междуправителствените споразумения. Точно постигнатият компромис между тези две начала е причина ЕС да няма ясно определена идентичност и да се различава от всички познати преди съюзи, блокове, пактове, конфедерация, федерации и т. н. Това в определени случаи би могло да се възприема като недостатък. От една страна, ЕС няма финансова самостоятелност и собствен бюджет, тъй като всички разходи се поемат било от бюджета на Общността, било от държавите членки. От друга страна, ЕС няма и собствена юридическа личност. Той може да действа било чрез Общността, която запазва юридическата си субектност, било посредством международни споразумения между държавите-членки.²

Европейският съюз получава легитимността си от държавите-членки. Въпреки, че гражданите му избират пряко представителите си в Европейския парламент, ЕС не се основава на равното изборително право на индивидуалните избиратели в общите избори за Европарламента, а на принципа на равенството на държавите-членки. Това е така, защото правата на гражданите са производни от тези на държавите-членки. От което следва, че държавите-членки могат да упражнят суверенитета на Европейския съюз, а техните граждани, макар да са граждани на Европейския съюз, имат главно права и задължения към собствените си държави, а не към Съюза³. В такъв смисъл Европейският съюз е нещо повече от сключен *ad hoc* съюз между напълно самостоятелни и независими един от друг държавни субекти и нещо по-малко от федерация. Неговата структура наподобява много на мрежа от самостоятелни, но и относително зависими един от друг елементи, никой от които не е абсолютно и непрекъснато доминиращ над останалите. Може би точно това лежи и в основата на неуспеха засега да се създаде Европейска конституция.

За това положение на нещата си има и солидно логическо обяснение. Основната причина е, че историческият опит на 28-те страни - членки на ЕС им диктуваше да подхождат с разумна доза предпазливост като съхранят по-голяма част от своя суверенитет и същевременно да се възползват от изгодите, които им носи взаимното

сътрудничество. Но има и друга причина. В една синтезирана форма тя е формулирана от Джереми Рифкин в неговата книга „Европейската мечта”. Той пише: „Европейската мечта залага повече на отношенията в общността, отколкото на индивидуалната самостоятелност, на културното разнообразие, а не на асимиляцията, на качеството на живота, вместо на натрупването на богатство, на устойчивото развитие, а не на неограничения материален растеж, на дълбоката рационалност, а не на робския труд, на универсалните човешки права и правата на природата, вместо на правото на собственост, на глобалното сътрудничество, а не на едностранното упражняване на сила.”⁴ На подобно мнение е и вече цитираният Марк Ленард. Той пише: „Европейците не се ръководят от класическата геополитика, когато преговарят с другите страни. Те тръгват от противоположния край на спектъра с интерес към следните въпроси: На какви ценности се основава държавата? Какви са нейните конституционни и регулативни рамки?...Европа не променя страните под заплахата да ги нападне: най-голямата заплахата от нейна страна е да не поддържа никакви отношения с тях.”⁵

Разбира се, не бива Европейският съюз да се разглежда като еталон или предвестник на евентуалните бъдещи политически съюзи. Той си има своите значителни ограничения и сложни препятствия, които трябва да преодолее, преди да се почувства достатъчно сигурен в новите си граници. Но ако нещо все пак може да се твърди с голяма доза сигурност, то е, че проектът „Европейски съюз” представлява край на една история и същевременно полага началото на нова.⁶ Дали този проект ще се окаже достатъчно жизнеспособен зависи от много фактори. И те не са изцяло във властта на държавите-членки.

¹ Ленард, Марк, „Защо Европа ще управлява XXI в.”, С., 2005, изд. „Обсидиан”, с.16

² Попова, Жасмин, „Основи на правото на Европейския съюз”, С., 1997, изд. „Отворено общество”, с. 40.

³ Пак там, с. 41.

⁴ Рифкин, Джереми, „Европейската мечта”, С., 2005, изд. „Прозорец”, с. 9.

⁵ Ленард, Марк, „Защо Европа ще управлява XXI в.”, С., 2005, изд. „Обсидиан”, с.19.

⁶ Виж Рифкин, Джереми, „Европейската мечта”, С., 2005, изд. „Прозорец”, с. 13